Kwaliteitstoets Haarlemmerplein 2

Datum: 20 mei 2018
Opstellers: 5.1, 2, e

Inleiding

Voor Haarlemmerplein 2, een bankkantoor uit 1971, is een ontwerp ingediend dat voorziet in het toevoegen van twee bouwlagen, de bovenste als pseudokap vormgegeven. Het pand is als Orde 3 gekwalificeerd en gelegen binnen het wettelijk beschermde stadsgezicht, bufferzone Unescogebied. Naar aanleiding van de plannen is (op grond van de regeling voor Orde 3-panden) een kwaliteitstoets uitgevoerd naar het bouwwerk.

Kwaliteitstoets Orde 3 panden. Algemeen

Bouwwerken met waardering Orde 3 zijn bouwwerken van vóór 1940, die wat schaal en detaillering betreft, passen in de gevelwand, maar geen architectonische of stedenbouwkundige meerwaarde hebben. Binnen de orde 3 panden is sprake van grote kwaliteitsverschillen. Op basis van een kwaliteitstoets wordt bepaald of sprake is van panden met cultuurhistorische, bouwhistorische, architectuurhistorische en/of stedenbouwkundige waarden. Wanneer dat het geval is, is behoud uitgangspunt. Het kwaliteitsniveau van deze genoemde waarden is bepalend of sprake kan zijn van sloop/nieuwbouw. Bij verbouwing is behoud en herstel van de oorspronkelijke gevelelementen uitgangspunt. Hierbij zijn veranderingen in materiaal, maatvoering en detaillering toegestaan, mits deze de oorspronkelijke karakteristiek van het gebouw niet verstoren.
Van Orde 3 zijn tevens panden van na 1940, maar voor 1970 die in cultuurhistorisch, architectuurhistorisch of in zeldzame gevallen, stedenbouwkundig opzicht een positieve bijdrage leveren aan de beeldkwaliteit, dan wel een positieve betekenis hebben voor de stad.

Criteria[1]

- *Stedenbouwkundige waarde*: de mate waarin het pand bijdraagt aan het beschermde stadsgezicht. Korrelgrootte, silhouet, kapvorm, bouwhoogte (bijvoorbeeld laagbouw omdat het pand nog op de laatmiddeleeuwse fundering staat), ontsluiting, stoep, verdiepingshoogtes en dergelijke worden meegewogen. Verder uniformiteit, symmetrie of juist de bijzondere uitzondering op de regel. In plattegrond de afleesbaarheid van het bouwblok, de historische verkaveling. Een woonhuis wordt stedenbouwkundig op andere punten stedenbouwkundig beoordeeld dan andere functies.

[1] Indien van toepassing wordt binnen de criteria ook de gaafheid en zeldzaamheid aangegeven.

- *Architectuurhistorische waarde*: de vormgeving kan vanuit de typologie strikt utilitair zijn, maar daaraan ook zijn meerwaarde ontlenen: pakhuizen, loodsen, fabrieken en dergelijke. Verder kan de vormgeving bijzonder zijn of juist kenmerkend voor een bepaalde stijl of periode.

- *Bouwhistorische waarde:* bijzondere materialen en bouwtechnieken karakteristiek voor een bepaalde stijl of periode. Naarmate het pand ouder is wordt meer belang gehecht aan authenticiteit.

- *Cultuurhistorische waarde:* de ruimtelijke ontstaansgeschiedenis van een bouwwerk, waarbij archeologie, historische geografie, historische bouwkunde, historische ecologie en een variabel aantal andere wetenschappen, zoals de toponymie en soms ook de fysische geografie een rol spelen.

Kwaliteitstoets Haarlemmerplein 2

Stedenbouwkundige waarde:

Het pand is op de hoek van de Haarlemmerstraat met het Haarlemmerplein, het (enige) Wagenplein uit de Derde uitleg van 1613 en volgende (en dan ook zo genoemd werd). De Derde uitleg is het eerste deel van de veel grotere grachtengordel, waarvan het tweede en laatste deel een halve eeuw later ontworpen werd. In het eerste deel zijn niet alle stedenbouwkundige vraagstukken even goed opgelost, maar de Haarlemmerbuurt (verkaveling 1617-1625) en de Westelijke eilanden zijn als blauwdruk te beschouwen van de latere delen van Amsterdams befaamde stadsvergroting. Binnen de Haarlemmerbuurt is de Haarlemmerstraat de hoofdroute komend vanaf Haarlem, de stad inwaarts. Aan de ingaande routes, in de Vierde uitleg de radialen, waren ambachten en neringdoenden gevestigd. De parallelle Vinkenstraat was ondergeschikt aan de hoofdstraat en dan ook beduidend smaller. Ook parallel waren de Brouwersgracht (laden en lossen; pakhuizen) en de Haarlemmer Houttuinen (maritieme functies). De wagenpleinen binnen de grachtengordel waren de ruimtes waar wagens en paarden ontspannen werden. Hier was vanouds ook horeca te vinden, hetgeen de hogere grondopbrengsten van de kavels – meteen al bij de eerste uitgifte in 1613 - verklaart. De kavels aan het plein en de straat waren 20 voet (5,6 m.) breed, die aan de Houttuinen 25 voet. De diepte aan de straat (even zijde) was 90 voet (aan de overzijde 80), aan het plein 70, op de hoeken echter slechts 50.

Omdat de koper de twee hoekerven samen kocht kon hij de te bouwen huizen een kwart slag draaien, niet meer op het plein, maar op de straat georiënteerd. Op twee kavels van 20 breed en 50 diep kon hij zo drie huizen bouwen van nog geen 4 meter breed en 40 voet diep. Ook perste hij er nog een klein achterhuisje uit, de gevel met eigen ontsluiting aan het plein.

De praktijk van het smaldelen beperkte zich dus niet tot de kavels van 30 voet zoals gemeenlijk wordt aangenomen. Ook de belendende kavels van 20 voet werden bijna integraal 'geoptimaliseerd'.

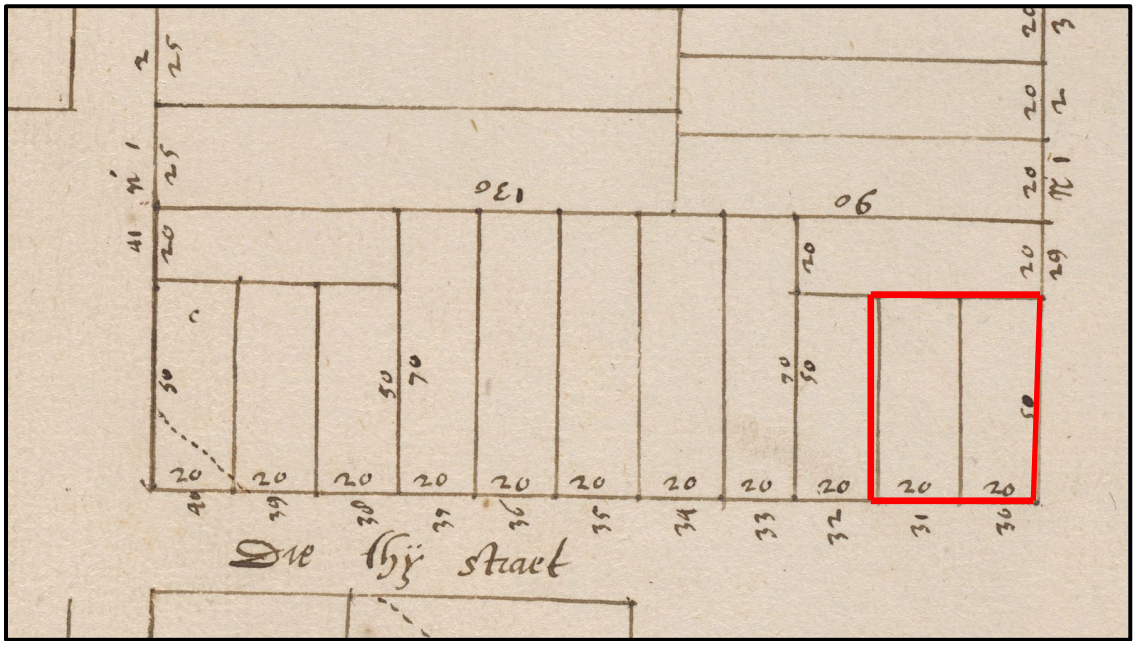

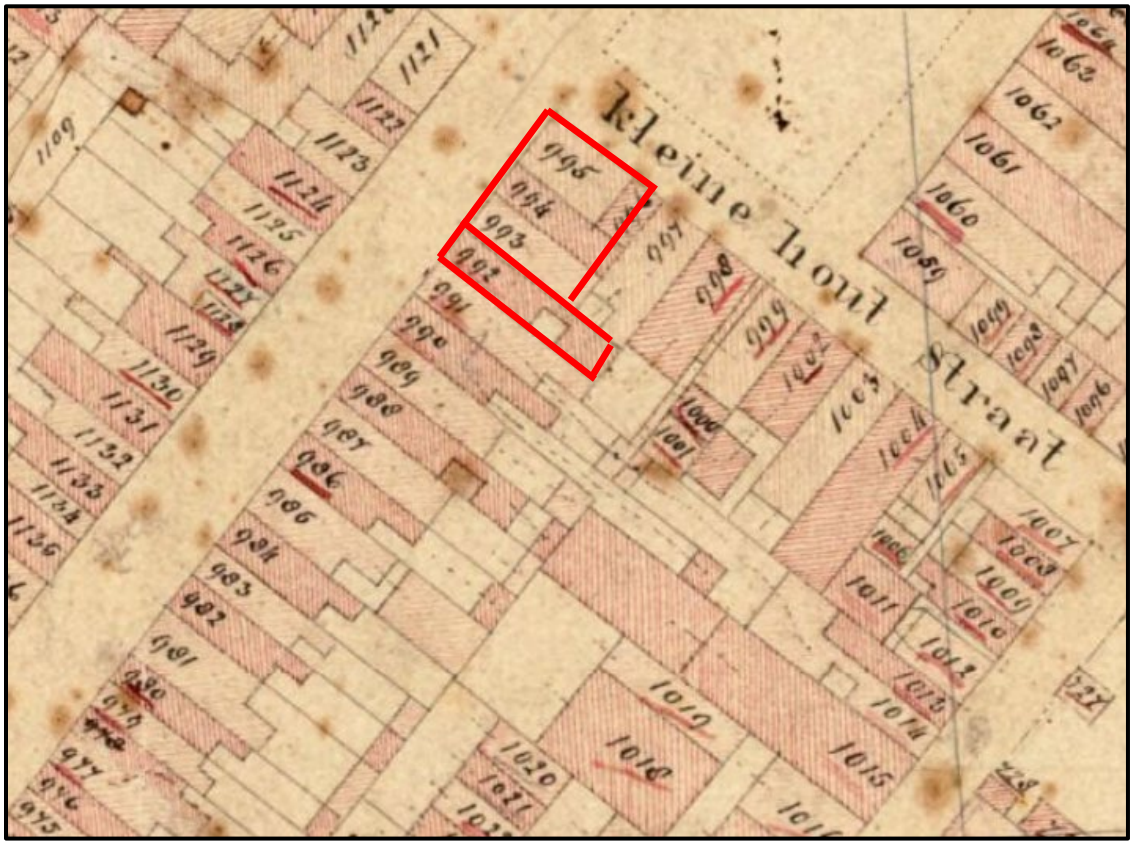

Het huidige bankgebouw neemt de oorspronkelijke twee hoekkavels in, alsmede het belendende, gesmaldeelde kavel. In oppervlakte is dus sprake van een schaalsprong. In volume iets minder rigoureus, zie ook de volgende paragraaf

De smaldeling is afleesbaar in het aantal vensterassen per pand, twee in plaats van de meer gebruikelijke drie.

Architectonische waarde:

Het huidige bankantoor is Haarlemmerplein 2 genummerd, maar nam oorspronkelijk de panden Haarlemmerdijk 192-194-196 in. In 1971 kwam daar ook Haarlemmerdijk 190 bij. Het eerste bankkantoor was een creatie van he bureau van de Gebr. Baanders, uit 1919. Het bouwwerk telde twee bouwlagen en een bescheiden hoekaccent in de vorm van een torentje. De gesloopte huizen waren hoger, maar smaller.

De foto uit 1906 toont (rechts) het woonhuis op de hoek, met het zelfstandig huis aan het plein op het achtererf.

PLAN VOOR HET BOUWEN VAN EEN BYKANTOOR DER INCASSO-BANK HAARLEM PLEIN 2

SPAARBANK
VOOR DE STAD
AMSTERDAM
de waal palen
-2.3m

AMSTERDAM-ROTTERDAM BANK

Het nieuwe bankkantoor , van Incassobank en Amsterdamsche Bank naar AMRO-bank, was een ontwerp van Arthur Staal. Dit schijnbaar moderne bouwwerk stak geniaal in elkaar, de oude parcellering vertaald in verticaal lijstwerk, doorgezet over de plinten. De modernistische horizontale stroken van het kantoor werden aldus gebroken zonder aan lichtheid of compositorische kracht in te boeten. Het hoekaccent kwam terug in de vorm van gecoupeerde halsgevels, bovendien een verwijzing naar het historische winkelwoonhuis van voor 1919. Ook in massa toonde Staal zich bescheiden en sloot hij aan op het bankkantoor van de Gebr. Baanders, een stevige footprint, maar beperkt in hoogte. Staal was zich bewust van het feit dat hij bouwde in de historische binnenstad. Dat het geen toeval was, bewijst een ander project van Staal, ook op een hoek: Frederiksplein/Utrechtsestraat. Staal verwijst naar de geschiedenis van de locatie, maar is verre van historiserend. Karakteristiek zijn de drie uitgebouwde, driehoekige vensters in combinatie met de eigentijdse bouwmaterialen.

Bouwhistorische waarde:

Bouwhistorisch onderzoek heeft niet plaatsgevonden, maar op basis van bovenstaande constateringen is de verwachting dat geen sprake is van hoge bouwhistorische waarde van het casco.

Cultuurhistorische waarde:

Vanwege de bouwgeschiedenis van de locatie en de bijzondere ontwerpkwaliteit van de creatie Van architect Arthur Staal is sprake van hoge cultuurhistorische waarde.

Conclusie
Het pand is nog vrijwel geheel gaaf (exterieur) en herkenbaar in uitgangspunten. Sloop nieuwbouw is daarom niet gerechtvaardigd. Ook ingrijpende wijzigingen aan het exterieur zijn ongewenst.